

八

定

錢

錄

全

ELS FONS DE L'EXTREM ORIENT EN EL LLEGAT FUNDACIONAL DE LA BIBLIOTECA MUSEU BALAGUER

Eulàlia Jardí i Soler

La Biblioteca Museu Víctor Balaguer conserva un important fons de l'Extrem Orient des dels primers anys de la seva singladura. Les vivències a la Xina dels tres principals donants, les circumstàncies que motivaren les seves aportacions a la institució vilanovina així com la mena d'objectes i documents que componen el fons són testimonis reveladors de la presència colonial de les potències occidentals a la Xina del segle XIX.

Per bé que no ocupen un lloc rellevant entre les seves col·leccions, els fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca Museu Balaguer són els més notables dels museus públics catalans, tant pel que fa als objectes del Museu com pel material imprès i manuscrit que custodia la Biblioteca. Gran part dels objectes i documents que els componen pertanyen a l'anomenat Llegat Fundacional, és a dir, al gruix d'obres que entraren a la institució entre la seva inauguració oficial el 1884 i el 1901, any de la mort Víctor Balaguer. Són les obres que van ser ingressades per ell perquè eren de la seva propietat o que li van ser donades per particulars per formar part de la institució que havia creat.

La col·lecció oriental del Llegat Fundacional es configura a partir d'aquestes donacions particulars però també de la col·lecció d'etnografia de les Filipines. De la col·lecció filipina, documentada en un dels catàlegs del Museu¹ i que no comentaré aquí, només vull

recordar que els objectes que la formen són els duplicats dels exhibits a la Exposición General de Filipinas que se celebrà en el Parque del Retiro de Madrid l'any 1887, exposició promoguda per Víctor Balaguer. Amb els materials de la Exposición i els de l'antic Museo Ultramarino (1874-1884) Balaguer també fou l'impulsor a Madrid del Museo-Biblioteca de Ultramar (1888-1908).

L'existència d'una col·lecció oriental en un museu català a finals del XIX és un fet singular. A banda d'alguns particulars que, a Barcelona, ensenyaven en els seus salons les seves col·leccions i d'exposicions públiques puntuals² no serà fins al 1932 que s'obriran al Museu de les Arts Decoratives al Palau de Pedralbes les sales dedicades a l'art de l'Extrem Orient amb les obres dipositades per Damià Mateu i la família Masriera. I tot i així, ambdues col·leccions seran retirades definitivament pels seus propietaris en les vigílies de la Guerra Civil.

És difícil saber fins a quin punt la intenció de mostrar manifestacions de cultures que no fossin l'occidental estava en el propòsit de Balaguer quan va pensar el Museu. Montserrat Comas, referint-se a la constitució del museu, diu: "Amb les notícies de què disposem no podem parlar, pel que fa al Museu, de planificació escrupolosa ni d'una col·lecció estructurada de bon començament"³. Jo també crec que, a l'inrevés de la planificació rigorosa de la Biblioteca, el cas del Museu va ser allò que ara en diem un *work in progress* i que, en aquest sentit, s'anava definint segons el que hi ingressava i a mesura que hi ingressava. A tall d'exemple del que dic, i molt a propòsit del tema d'aquest article, el 1888, quan el Museu ja fa quatre anys que s'ha inaugurat i es prepara per rebre els objectes filipins, el bibliotecari Joan Oliva, fidel i eficaç col·laborador de Balaguer a Vilanova, li explica en una carta la proposta que vol fer a Manuel Creus, que es qui té cura del Museu:

*Mi plan que hoy debía exponer al Sr. Creus, era formar una colección etnográfica general, reuniendo en la sala derecha de la casa-habitación: colección egipcia (vitrina central); colección sarda (cuerpo central del armario arrimado á la testera); colección marroquí (cuerpo derecho del mismo); colección china y japonesa (cuerpo izquierdo del mismo): todo lo anterior está ya ordenado y colocado como queda dicho; para completar la colección china y japonesa se colocarían en la pared cercana á su armario todos los mejores cuadros chinos, los cuatro jarrones y los dos maniqués formando grupo, de manera que quedarían para la colección filipina cinco paredes...*⁴

En aquest sentit vull remarcar la importància que va tenir la primera de les donacions d'objectes provinents de l'Extrem Orient, la que va fer Eduard Toda abans que el museu obrís les portes i que comentaré a continuació. En un museu que s'estava gestant sense un programa ben definit, és més que probable que la donació de Toda encetés una línia expositiva no prevista inicialment -la de les col·leccions de caire etnogràfic- però que s'adeïa amb el caràcter enciclopèdic de la institució i en sintonia amb els museus que s'estaven obrint a Europa i als Estats Units i del quals el Victoria & Albert Museum de Londres era el paradigma. I també és probable que el regal de Toda actués d'estímul de tota la sèrie de donacions soltes d'objectes de l'Orient Llunyà que se succeïran en els anys següents fins a la mort de Balaguer: les d'Agustí Panner (1885), Sebastià Vidal (1887), Chang Yenhuan (1887), Josep Ferrer (1888), Pere Llibre (1888), Matilde Madoz (1889) i d'altres, a més de les de Francesc Abellá i Juan Mencarini, que també comentaré tot seguit.

Dels donants particulars, doncs, en destaquen tres -Toda, Abellá i Mencarini- no només per la quantitat d'obres que aporten al museu sinó també per la singularitat de les seves donacions. L'ombra de Víctor Balaguer plana en el rerefons de les seves vides: la poderosa influència política i la xarxa de relacions personals que Balaguer anà teixint al llarg de la seva carrera pública beneficiaren els tres donants en moments importants de la seva història. Les seves aportacions a la institució balagueriana són la mostra de l'agraïment al pròcer.

Retrat d'Eduard Toda amb l'uniforme de vicecònsol, c. 1883

Fotografia de l'arxiu de l'Institut Municipal de Museus de Reus

Com sabem, l'aportació més coneguda de Toda al museu vilanoví és la dels objectes de l'antic Egipte que aplegà durant la seva estada en aquell país com a vicecònsol al Caire (1884-1886). Però quatre anys abans de l'entrada de la col·lecció egípcia al museu se'n produí una primera, d'objectes de l'Extrem Orient, que no li ha estat atribuïda fins ara per manca de registres documentals sobre el seu ingrés.

31

Eduard Toda havia començat la seva carrera diplomàtica com a vicecònsol als enclavaments portuaris de Hong Kong (1876-1878), Canton i Whampoa (1878-1880) i Xangai (1880-1882). Durant aquells anys tingué ocasió de viatjar pel territori xinès i visità el Japó, les Filipines i l'antic regne d'Annam.

La Xina és l'escenari de part d'aquestes històries i el del trobament –casual o no– entre els tres donants. Abellá, Menzarini i, en menor mesura, Toda, conegueren bé el país, van ser testimonis d'una Xina que vivia una de les seves èpoques més convulses, saquejada per les potències occidentals i sacsejada per les guerres civils: la Xina de finals del segle XIX i principis del XX.

EDUARD TODA

Per raons d'espai que són evidents no em dilataré en la semblança biogràfica d'Eduard Toda i Güell (Reus, 1855-Poblet, 1941), sobre el qual existeix una abundosa bibliografia, ni tampoc en l'estretíssima relació que tingué amb la Biblioteca Museu Balaguer (BMB) i amb el seu fundador, que queda prou explícita en les pàgines del llibre de Montserrat Comas *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*, ressenyat a la Bibliografia d'aquest article.

Divinitat taoista, Xina, s. XIX, fusta.

BMB, núm. d'inventari 3887

Donació d'Eduard Toda

L'estada va durar escassament sis anys, suficients per guanyar-se un incipient prestigi al seu retorn a Catalunya i treure'n profit en molts aspectes. A banda de la informació que anà aplegant per escriure els anys posteriors sobre diferents temes relacionats amb l'Orient Llunyà⁵, el jove Toda ho aprofità per adquirir, amb els pocs diners de què devia disposar, objectes artístics, etnogràfics i documentals representatius de la cultura xinesa i, en menor mesura, de la japonesa. El més sobresortint de tot va ser un monetari de més de quaranta mil exemplars, que ell mateix catalogà, ja que n'era un bon coneixedor.

Europa estava envaïda per les *chinoiseries* des del segle anterior i el japonisme començava a posar-se de moda entre les elits intel·lectuals. Qualsevol objecte que vingüés de l'Extrem Orient, moltes vegades sense importar gran cosa si era de la Xina o del Japó –perquè pocs eren els que sabien distingir-ho– era ben rebut arreu. Els diplomàtics destinats a la Xina solien enviar a parents i amics els *objets d'art* fabricats per al mercat occidental que, des dels ports oberts al comerç exterior, els vaixells transportaven a Europa i els Estats Units. També Toda des que arribà a la Xina envià obsequis als seus, però a part d'aquests presents puntuals el propòsit de Toda era, com veurem, vendre tot el material que havia adquirit.

Abans, però, cal fer referència a la primera aportació que va fer a la BMB. La informació la dóna ell mateix en una semblança de Balaguer escrita amb motiu del centenari del seu naixement apareguda en el *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial de Vilanova i Geltrú*:

*Coneguí personalment a Don Victor a mon retorn de Xina en les darrerries de l'any 1882. Un amic comú me portà a l'entresol del carrer de la Salut, de Madrit about visqué durant molts anys, y de ma primera conversa ab lo prócer que després tant devia pesar en ma vida, ne sortí ma primera donació de llibres y d'objectes d'Orient a la Biblioteca-Museo. ¡Y Deu sap bé si no fou feta ab la segur convicció de que era jo qui rebia un gran favor!*⁶

Tot seguit, Balaguer des de Madrid escriurà a Joan Oliva comunicant-li la donació:

*Recomiendo a V. ponga un suelto en el Diario noticiando que el distinguido reusense D. Eduardo Toda, que ha permanecido por durante ocho años en una misión diplomática en China me ha regalado varios ídolos y objetos de cerámica y tapiceria chinas y japonesas con destino al Museo.*⁷

Aquesta primera entrada no va quedar registrada enlloc, tot just s'acabava de posar la primera pedra de l'edifici, però entre els objectes del Llegat Fundacional sense font d'ingrés coneguda n'hi ha que corresponen als descrits.

Pocs mesos després de la primera donació a Balaguer, Toda oferí el gruix de la col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona per 30.000 pessetes. El consistori barceloní demanà una dictamen a l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, que es pronuncià favorablement a la compra, però finalment l'Ajuntament no va adquirir els objectes.

Pelegrí Casades explicarà amb detall anys més tard el lamentable episodi en una conferència donada el desembre de 1934 al Centre Excursionista de Catalunya i transcrita al *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*. En el text hi ha la relació dels objectes oferits per Toda, l'única que tenim, poc detallada però prou útil. I dóna una altra informació valuosa: Toda ja ha fet una primera venda:

*Un distinguido paisano nuestro, singularmente reputado por su ilustración y delicado gusto artístico, tampoco ha titubeado en pagar 1.200 duros tan sólo por la mitad de objetos que constituyen esta colección, excluida por completo la sección numismática que permanece íntegra; y en consecuencia el precio de 30.000 pesetas debe considerarse como relativamente exiguo...*⁸

El “distinguido paisano nuestro” era Eusebi Güell. El dictamen de l'Asociación és de l'octubre de 1883 i la venda a Güell ja està feta, encara que Toda la dati l'any següent:

*Cuando volví de China en 1884 expuse en La Renaixensa algunas de mis colecciones de porcelanas, cobres, etc. que trata y en las que había invertido todo mi capital. Gaudí, arquitecto y amigo de Don Eusebio Güell, le aconsejó adquirir la mitad de ellas [...] No volví a ver a Gaudí hasta muchos años después [...] vino a verme a este mismo Hotel Colón y me pidió una limosna para el templo de la Sagrada Familia: Te daré, le dije, una cantidad igual a la que tú me obtuviste de Güell en la venta de mis colecciones chinas.*⁹

A Güell li havia venut els objectes més preuats de la col·lecció: les porcellanes. Pel que fa a les monedes, el 1883 en fa una petita donació al Museo Arqueológico Nacional i la resta, fracassada la venda a l'Ajuntament de Barcelona, l'acabarà adquirint el mateix museu de Madrid el 1887, per vergonya de molts:

*...y de tots aquells paisos orientals porta un verdader museu d'objectes de indumentaria, y especialmente un precios monetari que siguié l'admiració de quants tinguerem ocasió d'examinar-lo [...] L'Ajuntament de Barcelona no's dignà adquirir tal preciositat, que avui figura en lo Museo arqueológico nacional. Si s'hagués tractat de tarugos...en fi deixemho correr*¹⁰

I la resta dels objectes? El 1884 Toda fa una segona donació al Museu que tampoc queda registrada en la documentació però que, novament, Balaguer des de Madrid comunica puntualment a Oliva:

*...y el amigo D. Eduardo Toda nos mandará varios ídolos chinos, armadura completa y sables y puñales todo chinos...*¹¹

Per la relació d'objectes de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa sabem que Toda havia intentat vendre a l'Ajuntament “una pieza de armadura chinesca compuesta de casco, coselete, brazales y escarcelas: dos espadas, alfanjes y dos o tres puñales [...] imágenes y esculturas en madera [...] ídolos, pebeteros, vasijas...”

Aquesta segona donació de Toda bé podria incloure part del material –si no tot– que l'Ajuntament no havia volgut comprar.

Al museu de Vilanova molts dels objectes orientals, que formen part dels “mil enigmes” de què parla Mireia Rosich en el seu article sobre el Llegat Fundacional¹², es corresponen amb aquesta descripció. Hi ha un parell d'arguments a favor. El primer: Toda havia de prendre possessió del viceconsolat del Caire, havia estat nomenat el mes de març i encara no havia pogut vendre la col·lecció. Per la mena d'objectes que la formaven, de caràcter més etnogràfic que decoratiu, no existia cap altra institució, llevat de l'Ajuntament de Barcelona, que ja havia dit que no, que pogués estar interessada a adquirir-la. Probablement Toda desistí de la venda i, amb el cap en l'aventura egípcia, els donà a Balaguer. El segon argument: el Museu s'inaugura amb una quantitat considerable d'obres de la Xina i el Japó. El 1884, en el primer número del *Boletín* del Museu Manuel Creus en descriu les seccions. També hi ha moltes coincidències amb l'informe de la Asociación:

Pinacoteca:

Importante y numerosa es la colección de cuadros chinos y japoneses que ocupa la paredes de otro salón, decorado ad hoc y destinado únicamente a contener: armas, vestidos, armaduras y objetos varios del Celeste Imperio y de la patria de los Yoritama y Ota-Nabugana. Las pinturas en papiros y vitela de los primeros y los kakemonos ó acuarelas en seda de los segundos forman un notable grupo, muy estimable para el estudio de tipos, costumbres, construcciones, indumentaria, armas y joyas de los adoradores hijos del Sol y los compatriotas del Goya de Oriente, el pintor Hokusai

Artes suntuarias

...jarrones japoneses de bronce; otros chinos...

Indumentaria

...traje de mandarín...

Armas

Algunos ejemplares japoneses y chinos, de cascos, cotas de malla, armaduras [...] adornan el salón destinado á conocer objetos del Oriente...

Arqueología... un ídolo egipcio de piedra y varios chinos y japoneses de bronce, madera y porcelana¹³

El 1886, amb el museu inaugurat feia dos anys, es produeix l'única donació d'objectes de l'Extrem Orient que li ha estat atribuïda a Toda fins al moment, feta en dues entregues. La primera, registrada al *Boletín* del mes d'abril:

...el señor Toda ha entregado ya por el momento a nuestro fundador, para que nos lo envíe, un primoroso ídolo budista, de madera, representando a un sacerdote acariciando el ave Ibis¹⁴

Es tracta de la figureta número d'inventari 3887. La segona, que entra al museu amb el material egipci, queda consignada al Dietari de Joan Oliva:

...el señor Toda ha venido para clarificar objetos egipcios y ha regalado unos zapatos y una almohada japonesa, un florón de la torre de porcelana de Nankin y un calco de la sepultura de Son Not¹⁵

Les sabates i el coixí no els he pogut localitzar. La rajola de la torre de porcellana de Nanquín, que no deixa de ser un record

purament anecdòtic i que Toda explica com la va adquirir en un dels seus llibres sobre la Xina¹⁶, té el número d'inventari 6425.

Per tant, l'aportació de Toda als fons de l'Extrem Orient és molt més quantiosa que els dos objectes que se li han atribuït fins ara. En la revisió de la col·lecció oriental del museu que ara s'aborda, tot i que caldrà moure's en el terreny de les conjeitures, crec que podran adjudicar-se a Toda tota una sèrie d'obres del Llegat Fundacional, algunes de particularment interessants, de les quals per les seves característiques i procedència només ell podia ser el donant en aquella època.

FRANCESC ABELLÀ

La segona aportació destacada d'obres de l'Extrem Orient al Llegat Fundacional es deu a Francesc Abellà i Raldiris (Catalunya, s. XIX - ?, s. XIX-XX). Encara que les fonts per elaborar-ne un perfil biogràfic són pràcticament inexistentes podem reconstruir part de la seva peripècia vital a través de la correspondència que mantingué amb Víctor Balaguer i Joan Oliva conservada a la BMB.

La relació d'Abellà amb Víctor Balaguer es perd dins la complexitat dels interessos de la política colonial espanyola del dinou, una qüestió que transcendeix l'abast d'aquest article però que cal tenir present en tot moment si volem entendre el vincle que uní Francesc Abellà amb la institució vilanovina. Abellà fou un dels darrers *chineros*, o, si es vol més eufemísticament, un dels darrers agents d'emigració que subministraren mà d'obra xinesa als hisendats sucres de la Cuba colonial després de la davallada del comerç negrer. La història del tràfic

Coberta de la *Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por D. Francisco Abellà a la Biblioteca-Museo Balaguer 1887*, BMBV, Ms.9
Donació de Francesc Abellà

de *coolies* embarcats cap a l'Havana havia començat els anys trenta del segle XIX i va durar escassament quaranta anys. L'estat de pobresa en què havia quedat sumida gran part de la població xinesa –sobretot a la zona del baix Iang-Tsé i la franja costanera del sud– després de la revolta dels Taiping (1850-1864) va fer que entre 1853 i 1873 l'emigració de treballadors als Estats Units, Sud-amèrica, Anglaterra i Holanda, i també a Cuba se situés en el seu punt més àlgid. Les agències de contractació es trobaven repartides entre els enclavaments portuaris de Hong Kong, Canton, Whampoa, Amoy i principalment Macau, ciutat des d'on operava Abellà. Durant aquest període arribaren a la capital de les Antilles espanyoles més de cent mil xinesos, enganyats pels hisendats cubans i els seus agents, amb préstecs per al passatge i la imposició d'un interessos que feien impossible el retorn a la Xina després

dels vuit anys pactats. Aquest frau en les contractes els condemnava a passar la resta de la seva vida a Cuba en una mena d'esclavitud encoberta. El sistema entrà en crisi a finals de la dècada dels setanta, arran de la visita a l'Havana el 1874 d'un comissionat del govern imperial xinès, que denuncià les condicions infrahumanes en què vivien els seus compatriotes.

Tassa, Canton (Xina), s. XIX, porcellana.
BMVB, núm. d'inventari 2747
Donació de Francesc Abellá

Abellá, possiblement nascut a Barcelona, havia emigrat de molt jove a Cuba a fer fortuna l'any 1853. El 1866 feia el primer viatge a la Xina per reclutar mà d'obra per compte de l'empresa Lombillo Montalvo y Cia., fins que aquesta es liquidà el 1870 i Abellá torna a Cuba. L'any següent hi tornà com a agent comú de Francisco F. Ibañez i del grup La Alianza. Segurament com a conseqüència de l'informe del comissionat xinès, el 1874

Abellá tornà a l'Havana. Des d'allí es posa en contacte per primera vegada amb Víctor Balaguer, llavors ministre d'Ultramar, per mitjà d'una carta en què se li dona a conèixer i li remet el seu projecte d'emigració lliure de xinesos a Cuba –una fal·làcia destinada a mantenir l'estat de les coses anterior– per tal que el tingui en consideració¹⁷.

Amb un articulat del tot fraudulent el 1877 se signa un nou tractat d'emigració entre Espanya i la Xina i el 1878 es constitueix a l'Havana la companyia Importadora de Trabajadores Libres, la plasmació del projecte d'Abellá. Amainada la tempesta, aquest s'embarca de nou cap a la Xina, ara ja com a representant de la flamant Importadora, disposat a continuar la seva feina. Les traves de la burocràcia xinesa i les reticències i interessos d'alguns representants diplomàtics espanyols dificulten els plans del traficant. Eduard Toda, vicecònsol a Canton i Whampoa, essent aquest darrer port des d'on Abellá pretén en un darrer intent carregar el seu vaixell, intercedeix per ell infructuosament davant els uns i els altres. Finalment Abellá, impotent, acabarà desistint. La documentació que va generar aquest afer la donà anys més tard a la biblioteca de Balaguer. Els despatxos entre Toda i els virreis xinesos, els contractes amb els *coolies* i molts altres documents relatius a aquell episodi, van ser enquadernats luxosament sota el títol de *Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por D. Francisco Abellá á la Biblioteca-Museo Balaguer 1887*¹⁸ i entregats personalment per Abellá quan visità el museu per primera vegada el mes de juny de 1887. Des del meu punt de vista, aquesta és la contribució més important d'Abellá a la Biblioteca Museu Balaguer.

Després del fracàs de la seva empresa a la Xina trobem Abellá instal·lat a París. Segueix, no obstant, insistint en el seu projecte i el 1883 envia una carta a Balaguer adjuntant-li un escrit perquè l'entregui al president de la Comisión Oficial para tratar de la Colonización de todas las Provincias de Ultramar¹⁹. Per la correspondència d'aquests anys sabem que gaudeix d'una bona posició econòmica: vol pagar la reproducció de la *Lucrècia* de Damià Campeny per al Museu, anuncia que ha testat a favor de la BMB (finalment no farà ni una cosa ni l'altra) i envia freqüentment llibres a Vilanova. Malgrat residir a França els seus negocis continuen relacionats amb la Xina. És en aquesta època quan fa les donacions al Museu. El 1887 la seva esposa fa portar de la Xina 25 objectes, donatiu que s'anuncia i es detalla al *Boletín*²⁰ i el 1891 Abellá fa entrega de 64 peces d'esteatita tallada que ha fet comprar al seu corresponsal a Fuzhou, juntament amb algunes peces de porcellana, també anunciat al *Boletín*²¹. No són objectes d'una especial rellevància, ni per la factura ni per l'originalitat. La vàlua de les donacions documentals de Francesc Abellá supera amb escreix la dels objectes.

El 26 d'abril de 1895, quatre anys després de la darrera donació, Abellá escriu una carta a Balaguer donant-li una notícia terrible: “me han robado y explotado; estoy arruinado”. No explica més. A continuació li implora “una colocación para Filipinas ó bien cartas de recomendación oficial para el Sr. Gobernador General de dichas islas, para el Sr. Intendente de Hacienda de aquel Archipiélago, para el Sr. Jefe de la Orden Religiosa Dominica, y otra del Sr. D. Pedro

Sotolongo, Jefe o Presidente de la Compañía Tabacalera de Filipinas”²². La seva esposa n'hi envia una altra en els mateixos termes i afegeix que han de marxar de París²³.

Ignoro com van anar els fets però sembla clar que Abellá no va anar a parar a les Filipines, perquè l'any següent d'aquelles cartes desesperades i en endavant escriurà des de la ciutat de Yokohama, al Japó. Les cartes que hi ha d'ell a Vilanova són només adreçades a Joan Oliva, no n'hi cap per a Balaguer. Parlen del Japó, de les revoltes a les Filipines, són crítiques amb el govern espanyol i els serveis secrets espanyols a la Xina i li hi diu a Oliva que faci saber a Balaguer el que li explica²⁴. Per una carta d'Oliva a Balaguer pot deduir-se que aquest últim ja no tenia la mateixa consideració per Abellá que feia alguns anys. Oliva li diu a Balaguer que Abellá està “trastocat” a causa de la pèrdua de la seva fortuna i que li sembla que està ressentit amb Balaguer perquè no l'ajuda prou en la seva situació actual²⁵. En una altra carta, aquesta de Manuel Creus a Joan Oliva, Creus rebutja un text que havia enviat Abellá a Oliva sobre el desastre de les Filipines perquè procurés publicar-lo argumentant que “hasta los niños saben a coro cuanto ellas explican”²⁶.

Les darreres cartes de Francesc Abellá des de Yokohama són de l'any 1898, després no hi ha més notícies d'ell a Vilanova.

JUAN MENCARINI

La darrera gran aportació al Llegat Fundacional la va fer Juan Mencarini l'any 1888. Per entendre el perquè de la donació Mencarini a la Biblioteca Museu Balaguer cal emmarcar el personatge en el seu entorn

Facsimil d'un catàleg de monedes del tresor imperial xinès editat l'any 1750. Forma part del material documental de temàtica diversa donat per Juan Mencarini a la BMVB.

familiar. Juan era fill d'Albino Mencarini, nascut a Viterbo l'any 1828. Després d'una joventut atzarosa, pròpia d'un personatge del Romanticisme, Albino acabà naturalitzant-se espanyol i ingressant en el cos consular, essent destinat a Jaffa, Alexandria, el Caire, Singapur i, finalment, a Hong Kong. Home erudit i coneixedor de diverses llengües, traduí, entre altres obres, les *Odes* de Píndar al castellà, traducció que no va poder veure publicada perquè morí l'any 1886, a bord d'un vaixell en aigües del mar Roig quan viatjava cap a Espanya²⁷.

El seu fill Juan, havia nascut l'any 1860, potser a Jaffa o a Alexandria, on el pare estava destinat aquells anys. La seva vida transcorregué a l'Extrem Orient des que el 1866 Albino va ser nomenat cònsol de

segona classe a Singapur. Probablement Juan Mencarini va conèixer Eduard Toda quan tenia setze anys, el 1876, en desembarcar Toda a Singapur, acabat d'arribar de la península Ibèrica i fent la via de Macau. En el seu dietari de viatge²⁸, Toda registra la cordial acollida que li dispensaren Albino Mencarini i la seva família. Alguns anys més tard Juan Mencarini i Eduard Toda es retrobaran a Vilanova.

El 1881, als vint-i-un anys d'edat, quan el seu pare és cònsol a Hong Kong, Juan Mencarini és admès com a Fourth Assistant B, a l'Imperial Maritime Customs Service, les duanes marítimes xineses, institució a la qual servirà durant trenta-un anys i de la qual arribarà a ser Chief Assistant A, un càrrec d'alta graduació. Les Imperial Maritime Customs Service (IMCS) havien estat creades pel govern xinès el 1854 a Xangai, que havia esdevingut el principal port del comerç marítim, a instàncies dels còsols occidentals, per fer front al caos duaner. La seva missió principal era la recaptació dels impostos que els vaixells havien de pagar per les mercaderies que entraven al continent. Amb el temps les IMCS exerciren també la supervisió general de tots els altres ports oberts al comerç exterior i establiren un servei postal que funcionà primer només entre els ports i després amb caràcter general. Treballar a les duanes marítimes, que eren administrades i gestionades per personal estranger, significava gaudir d'un estatus personal i laboral privilegiat i una gran llibertat de moviments pel territori. Alguns dels seus funcionaris, com Thomas Francis Wade i H.B. Morse van esdevenir destacats orientalistes que contribuïren significativament al coneixement de la cultura xinesa a Occident.

Encara que d'una forma més modesta Juan Mencarini, home culte com el seu pare i de múltiples interessos, també aportà el seu gra de sorra a la divulgació de la cultura oriental. La seva principal afició degué ser la filatèlia. A banda fou col·leccionista important —en l'anyari de 1932 de la Chinese Philatelic Society de Xangai figura com un dels seus membres més destacats— és autor de diverses obres sobre segells xinesos i filipins²⁹. També conreà la fotografia: sabem que participà en les exposicions de la Royal Photographic Society de Londres els anys 1894 i 1910 amb fotografies de paisatges i escenes de costums xinesos i que va ser un dels fundadors del Camera Club of the Philippines i secretari del Foochow Camera Club. Publicà articles sobre la Xina i el Japó a la revista madrilenya *Por Esos Mundos*³⁰ i donà conferències, també de caràcter divulgatiu, tant a Espanya com a la Xina³¹.

Mencarini intentà endebades fomentar les relacions comercials entre Espanya i la Xina. En els seus viatges a la península Ibèrica a partir de 1912, quan es retirà del seu càrrec a les duanes marítimes i era agent comercial agregat al consolat espanyol de Xangai, s'esforçà a convèncer els empresaris espanyols dels avantatges del mercat xinès, pronunciant conferències, tant a Madrid com a Barcelona³², acomboiat pel seu cunyat, el militar i polític Víctor Maria Concas i Palau.

Les seves activitats comercials s'estengueren també a les Filipines. Del seu coneixement del món econòmic filipí se'n deriven un parell de publicacions³³ així com un manual de llengua xinesa per als membres del Bureau of Internal revenue de Manila que havien de tractar amb immigrants xinesos³⁴.

La darrera notícia que he pogut trobar d'ell és de l'any 1949³⁵. Tenia, doncs, 81 anys i vivia a Xangai, on imagino que devia morir.

El lligam de Mencarini amb la Biblioteca Museu Balaguer data de l'any 1888. Mencarini viatja a Barcelona per participar, a títol individual, a l'Exposició Universal com a representant de l'illa de Formosa (la Xina no hi va prendre part oficialment) i hi exposa una sèrie d'objectes heterogenis que mostra al Palau de la Indústria, alguns dels quals fins i tot són premiats³⁶. Però el motiu del seu viatge no és només aquest: vol que es publiqui la traducció que el seu pare va fer de les *Odes* de Píndar. Durant la seva estada a Barcelona aquells mesos, amb l'ajut de Víctor Balaguer, d'Eduard Toda i de Marcelino Menéndez Pelayo —membre de la Real Academia Española i en aquells moments també diputat a Corts— aconsegueix que La Renaixença imprimeixi el llibre, que és corregit i revisat per Josep Balari i Jovany³⁷. Pocs dies abans de tornar a la Xina, visita la Biblioteca Museu de Vilanova³⁸. En acabar l'Exposició Universal Mencarini reparteix els objectes exhibits en el Palau de la Indústria. Balaguer és un dels tres beneficiats en la distribució:

A S.M. la Reina Regente, con destino al Museo de Ultramar: objetos usados por los salvajes de la Isla Formosa y muestrario de todos los productos de la misma.

Al Excmo. Sr. Víctor Balaguer, para el Museo de su nombre en Villanueva y Geltrú: varias colecciones de ídolos, libros, pinturas y monedas antiguas de la China, y de huevos de pájaros y conchas de Formosa.

*Al Excmo. Alcalde de esta ciudad, con destino al Museo Martorell, otras colecciones de ídolos, libros y pinturas chinas.*³⁹

40

La donació al museu de Vilanova apareix detallada en el *Boletín* del mes de novembre⁴⁰. Llevat dels objectes que no van arribar a entrar al museu, que Oliva anota en el seu Diari⁴¹, estan pràcticament identificats tots avui en dia. Amb la revisió que s'està duent a terme en aquests moments probablement s'acabaran d'identificar. Alguns objectes i documents de la donació són d'extraordinari interès.

Mencarini tornà cap a la Xina. Fent-ne la via, des d'Itàlia, escriurà a Balaguer i, després d'agrair-li en nom seu i de la seva mare totes les gestions que ha fet, li demanarà un darrer favor: que recomani al Ministerio de Fomento l'adquisició de la meitat dels cinc-cents exemplars de las *Odas* per a les biblioteques oficials. Una vegada arribat a Xangai, reitera el seu agraïment i li demana per la gestió amb el Ministerio⁴². Amb Oliva es continuarà escrivint un parell d'anys més per qüestions relatives a llur comuna afició filatèlica. Després no hi ha cap més document relacionat amb ell a Vilanova.

Guanyin, Fujian (Xina), s. XVIII, porcellana.
BMVB, núm. d'inventari 3884
Donació de Juan Mencarini

Notes:

- ¹ Montserrat Comas i Güell. *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*, p. 199.
- ² Muriel Gómez Pradas. *Col·lecció d'etnografia de Filipines*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Balaguer, 1992 (catàleg del Museu Balaguer; 7).
- ³ Per aquesta qüestió vegeu l'article de Ricard Bru "Notes pel col·leccionisme d'art oriental a la Barcelona vuitcentista", *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, Barcelona, XVIII, 2005, p. 233-259.
- ⁴ BMB Oliva/623, 19-XII-1888.
- ⁵ Els lligalls amb el manuscrits i la documentació aplegada per Toda sobre temes orientals el llegà a la BMB. Destaca per la seva importància el manuscrit del tractat sobre numismàtica annamita *Annam and its minor currency*; vegeu el meu article "El jove Eduard Toda i la Xina". *L'Avenç* (Barcelona), núm. 316, setembre de 2006, p. 34-40.
- ⁶ Eduard Toda. "Recorts de Don Víctor". A *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial de Vilanova i Geltrú: potaveu de l'Associació*. Vilanova i la Geltrú [s.n.]: Imprenta Econòmica, 1924, p. 2-3.
- ⁷ BMB, Oliva/18, 25-I-1883.
- ⁸ Pelegrí Casades i Gramatxes. "Tenia museus Barcelona? (1)". *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*. Volum V, núm. 48 (maig de 1935), p. 133-149. Barcelona: Publicació de la Junta de Museus.
- ⁹ José Maria de Dalmases y Bocabella. "Recuerdos de la infancia y primera juventud de nuestro Gaudí". Asociación Espiritual de Devotos de San José. *Calendario Josefino para 1929. Número extraordinario de El Propagador de la devoción a San José en obsequio a sus suscriptores*. Barcelona, 1929, p. 15-18.
- ¹⁰ P.O. [pseudònim de Josep Roca i Roca]. "Retratos de cos sencer. Eduard Toda". *La Esquella de la Torratxa*. Barcelona, Any 10, núm. 471 (21 de gener de 1883), p. 33-35.
- ¹¹ BMB, Oliva/912, 3-II-1884.
- ¹² Rosich Salvó, Mireia. "El museu en els orígens. Quina col·lecció tenia Balaguer abans d'obrir el museu?". *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*. Vilanova i la Geltrú: Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Balaguer. Setena època (octubre de 2009), p. 39-61.
- ¹³ "Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", any I, núm. 1 (26 d'octubre de 1884), p. 6-8.
- ¹⁴ "Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", any III, núm. 19 (26 de abril de 1886), p.3.
- ¹⁵ BMB Dietari Oliva 19/7/86.
- ¹⁶ Eduard Toda. *La Vida en el Celeste Imperio*. Madrid: El Progreso Editorial, 1887, p. 163.
- ¹⁷ BMB Signatures 7401553 i FG/198.
- ¹⁸ BMB Ms.9.
- ¹⁹ BMB Signatura 367/101.
- ²⁰ "Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", any IV, núm. 33 (26 de març de 1887), p. 7 i BMB Dietari Oliva 31/5/1887
MBM Signatura 367/101.
- ²¹ "Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", any VIII, núm. 79 (26 de juliol de 1891), p. 4 i 5.
- ²² BMB 407/38.
- ²³ BMB 407/103.
- ²⁴ BMB Oliva 2483/2484/1844/1857/2137/2104/2142.
- ²⁵ BMB Oliva/1921.
- ²⁶ BMB Oliva/2140.
- ²⁷ Els principals successos de la vida d'Albino Menclarino els coneixem pel pròleg que va fer la seva esposa Ida Pierotti a la traducció dels epicinis de Píndar feta pel seu marit: *Odas de Píndaro. Traducidas*

en verso por Albino Mencarini. Barcelona: Imprenta de la Renaixensa, 1888.

²⁸ *Dietari de viatges d'Euard Toda i Güell, 1876-1891 (amb un apèndix de 1907)*, p. 20.

²⁹ Mencarini, D. Juan. *Catálogo Descriptivo de los Sellos de Correos y Tarjetas Postales de las Islas Filipinas*. Manila, 1896.

Mencarini, Juan. *Descriptive catalogue of the postage stamps and cards issued by the Hongkong Post Office*. Amoy: Printed at the Fohkien Print. Off., 1898.

Mencarini, J. *Describe catalogue of Chinese postage stamps with appendices*. Rev. by M.D. Chow. Xangai: Chinese Philatelic Society, 1937.

Juan Mencarini. *The postage stamps of China, 1878 to 1883*. Paper read at the Shangahi Philatelic Society together with lantern demonstrations, on the 22nd February, 1922.

³⁰ Juan Mencarini. "En el país de los chinos". *Por Esos Mundos* (Madrid), any IV, núm 107 (desembre de 1903), p. 137-147.

Juan Mencarini. "El imperio Japonés". *Por Esos Mundos* (Madrid), any V, núm 109 (febrer de 1904), p. 141-153.

³¹ Només cito les que he pogut trobar. Evidentment en degué fer més.

Conferència sobre la Xina a la Sociedad Geografica de Madrid, 1903.

"El teatro de la guerra y consideraciones sobre el Japón" a l'Ateneo de Madrid, 1904.

"A Trip to Soochow and Hagchow" a la North China Branch of Royal Asiatic Society de Xangai, 1906.

³² Conferència sobre els mercats xinesos a la Cambra Comerç de Barcelona, el 19 de juliol de 1906.

Conferència "Lo que puede y debe ser el comercio español en China" al Círculo de la Unión Mercantil de Madrid, el 25 de novembre de 1912.

Conferència sobre els mercats xinesos a la Cambra de Comerç de Barcelona el 6 de desembre de 1912.

³³ Juan Mencarini. "La cuestión monetaria". *La Política de España en Filipinas; quincenario defensor de los intereses españoles en las Colonias de Extremo Oriente*. Madrid. V, núm. 123 (22 d'octubre de 1895) p. 268-271.

Juan Mencarini. "The Philippine Chinese Labour Question". Xangai: *Journal of Royal Asiatic Society. North China Branch*, XXXIII (1899-1900), p. 167.

³⁴ Juan Mencarini. *Manual of Chinese lessons. Given to students of the Bureau of Internal revenue at Manila*. Manila: Bureau of printing, 1928.

³⁵ Baldomero Argenté. "Un rinconcito español". *La Vanguardia*, 6 de maig de 1949, p. 4.

³⁶ *La Exposición: órgano oficial de la Exposición Universal de Barcelona en 1888*. Impr. Suc. de N. Ramírez [1888].

Núm. 58-8 del 2n tom, 8 de setembre de 1888, p. 2-3.

La representativitat de Formosa és molt relativa perquè si bé hi ha material de caire etnològic i mostres de productes manufacturats de l'illa (seccions primera i segona) hi ha també objectes d'art i d'artesanía de la Xina continental (seccions tercera i quarta) que no tenen a veure amb aquesta.

³⁷ *Epistolario de Marcelino Menendez y Pelayo. Fundación Universitaria Española. Edición digital a partir de Madrid*. Vol. 9 (noviembre 1887-abril 1889) cartes 304, 351, 480 i Vol. 10 (mayo 1889-diciembre 1890) carta 124.

³⁸ BMB Dietari Oliva 25/IX/1888.

³⁹ *La Exposición... op. cit.*

Núm. 63-13 del 2n Tom, 31 de desembre de 1888, p.12.

⁴⁰ "Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", any V, núm. 50 (26 de novembre de 1888), p. 1-2.

Per al material destinat al Museu Martorell vegeu el *Fons documental de la Junta de Ciències Naturals, ubicat al Museu de Zoologia de l'Ajuntament de Barcelona*, número d'expedient Id0203.

⁴¹ BMB Dietari Oliva 2/1/1889.

⁴² BMB Ms. 385-123, 385-114 i 388-88.

BIBLIOGRAFIA

Arxiu Biblioteca Museu Balaguer

Biblioteca Museu Balaguer

“Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer”, Vilanova i la Geltrú; [Biblioteca Museu Balaguer] Any: 1884-1892, 1893-1895, 1900-1904, 1906.

COMAS I GÜELL, Montserrat. *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007 (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 120).

COMAS I GÜELL, Montserrat. *Victor Balaguer i la identitat col·lectiva*. Catarroja-Barcelona-Palma: Editorial Afers, 2008.

Dietari de viatges d'Eduard Toda i Güell, 1876-1891 (amb un apèndix de 1907). Edició a cura de Jaume Massó Carballido. Reus: Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, 2008.

LUZÓN, José Luís. “Chineros, diplomáticos y hacendados en la Habana colonial. Don Francisco Abellá y Raldiris y su Proyecto de inmigración libre a Cuba”. *Boletín Americanista*, núm. 39-40 (1989), p. 143-158. Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història. Secció d'Història d'Amèrica.

MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. *Eduard Toda i Güell, de Reus a Sardenya (passant per Xina i Egipte (1855-1877))*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, 2010 (en premsa).

RIU-BARRERA, Eduard. “La Biblioteca-Museu Balaguer i els museus a la darrerria del Vuit-cents”. *L'Avenç* (Barcelona), núm. 262 (octubre de 2001), p. 69-75.